

M napos Oldal

A Délmagyarország és a Délvilág ünnepi magazinja

Kristó Gyula professzor Szent Istvánról és az államalapításról

Kényszerek és zseniális felismerések

Jévedés azt hinni, hogy Szent István minden lépése tudatosan megfontolt volt, ugyanakkor kétségtelen: uralkodásával új korszak kezdődött Magyarországon – mindezt Kristó Gyula akadémikus, a kérdés talán legavatottabb szakértője állítja. A Szege-di Tudományegyetem professzora négy évtizedes kutatásaira alapozva úgy véli, hogy első királyunk cselekedeteiben zseniális felismerések és történelmi kényszerek érhetők tetten.

– Más közép-európai országok Magyarországhoz hasonló utat jártak be az első ezredforduló környékén: államot alapítottak, felvették a kereszténységet. Szent István egymással összefüggő, utólag teljesen logikusnak tűnő lépései zseniális felismerések vagy a történelmi kényszerek voltak köszönhetőek?

– Mindkettőnek egyszerre. A X. század közepétől a „megátalkodott” pogány magyar nagyurak közül többen megkeresztelkedtek, érezve annak égető szükségességét. Ugyanígy cselekedtek a csehek és a lengyelek is. István igazi érdeme az, hogy ebből a kényszerhelyzetből jól jött ki, mert helyesen választotta meg az időpontot. Erre csak 999 és 1002

hetett látni, hogy Bizánc később eltűnik, és a Nyugat lesz a győztes. Istvánnak nem volt választása, csak a Nyugat felé nyithatott. Egyrészt azért, mert ha Bizánc felé közeledik, már nem lehetett volna első, hiszen Gyula megelőzte. Másrészt az Árpádok területe a Dunántúlon volt, s a németek torkában ez a lépés jelentette a garanciát a biztonságra. A kérdés nem úgy vetődött fel István számára, hogy a Nyugatot vagy a Keletet, hanem hogy melyik Nyugatot válassza: a német-római császárt vagy a pápát? Végül azért tudta az ország függetlenségét megőrizni, mert a pápától fogadta el a főhatalmat jelképező koronát, de minden nagyhatalommal képes volt jó viszonyban maradni.

ban. Nem véletlen, hogy amikor Querfurti Bruno szerzetes 1005 táján Magyarországra érkezett, már az emléke sem élt annak, hogy Géza uralkodása alatt néhány évig keresztény térítők tevékenykedtek az országban. Géza egyetlen püspökséget sem hozott létre, mindössze a pannonhalmi monostor alapjait vetette meg, miközben Ajtony is képes volt arra, hogy apátságot építtessen a Maros mellett. Géza nem veretett pénzt, nem szervezte meg a közigazgatást. Tévhit, hogy István apja politikáját folytatta: pontosan a fordítottját cselekedte.

– *Első királyunkat ma államalapítóként és szentként tiszteljük, de – az ön egyik munkájából idézve – egyszerre és mélyen alázatos, kegyetlen és kegyes, egyszerre tartotta kezében a kardot és a keresztet. Hogyan élte meg az általa végrehajtott változásokat a kor emberé?*

– Kudarcként. A változásokkal csak egy maroknyi csoport nyert: az egyház képviselői, a betelepülő német előkelők, az Istvánhoz közel álló törzsi hatalmasságok, akik korábban elképzelhetetlen mértékű hatalomhoz jutottak. A társadalom többsége, több mint 90 százaléka vesztes volt. Elvesztette szabadságát, hitét, foglalkozását, közösségét, megfosztották tulajdonától. Nem véletlen, hogy Istvánról egészen a XVI. századig nem szól egyetlen népmóda sem, miközben például ellenfeléről, Aba Sámuelről igen. Istvánt 1083-ban az egyház avatta szentté, nem a nép.

– *Miért érte meg akkor a nagy átalakítás?*

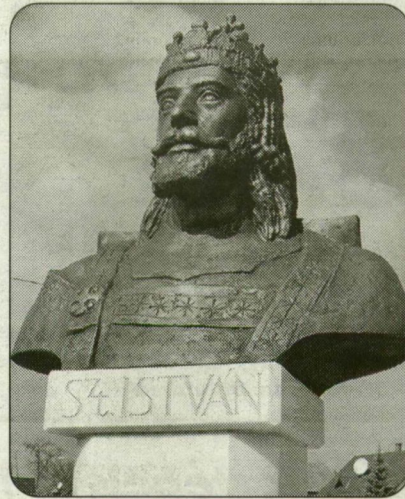
– A történelem nem így vet fel kérdéseket. István német modellt valósított meg az államszervezésben. Ha nem teszi, a németek bejöttek volna, és színnémet rendszert hoztak volna létre. Istvánban tehát az önfenntartási ösztön is működött, amikor kompromisszumot kötött velük. Le kell számolni azzal az illúzióval, hogy a Szent István-i államnak alapjai voltak: semmilyen alap nem létezett az európai értelemben vett államszervezet kialakításához, azt felülről kényszerítették rá a társadalomra.

– *A magyar állam megszületése című könyvében arról ír, hogy Magyarország Szent István korában nem csatlakozott Nyugat-Európához, hanem illeszkedett hozzá. Mi a kettő között a különbség?*

– A csatlakozás többet jelent, mint az illeszkedés. A csatlakozással Nyugat-Európa részévé vált volna Magyarország – ez a magyar fejlődésben soha nem valósult meg. István korában rendkívül erős modernizációs kísérlet zajlott le, amely magában foglalta a közigazgatás megszervezését, a vérsé-

István győzelmet arat Keán bolgár vezér felett. Miniatúra a Képes Krónikából

Szent István szobra Ruzsán. (Fotó: Miskolczi Róbert)

gi alapú társadalom területi alapúvá válását, a földművelés meghonosítását, a tételes válásra való áttérést. Ennek ellenére Magyarországot óriási különbségek választották el Nyugat-Európától. István uralkodása az elit illeszkedési kísérlete, ami hozott ugyan eredményeket, de nem tartósakat. Ma sem tartanak bennünket Nyugat-Európa integráns részének.

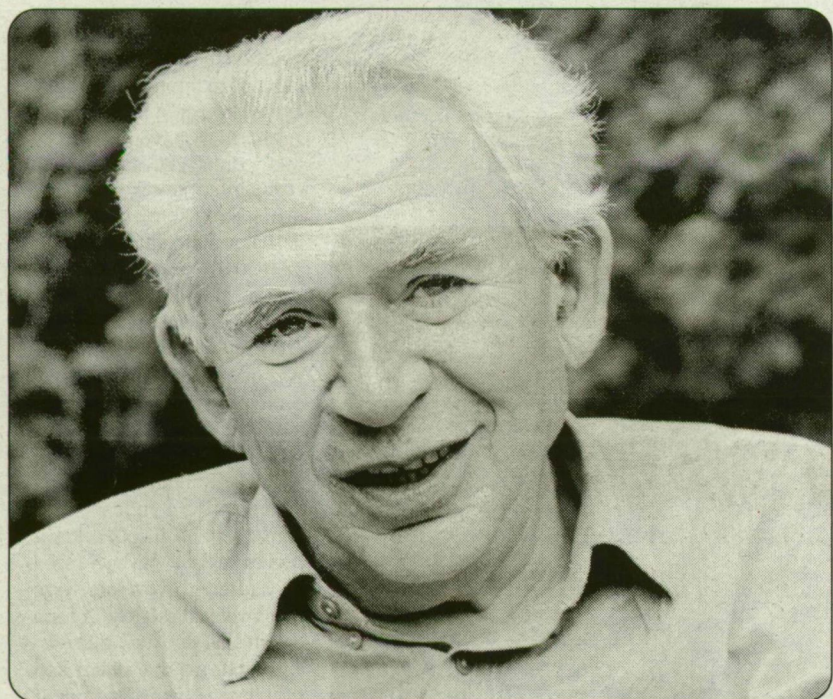
– *Az ünnepi beszédek vissza-visszatérő eleme, hogy Szent István utat mutat a mai kor emberének. Első királyunk mennyiben lehet példa?*

– A történelmi személyiségeknek vannak bizonyos tulajdonságaik, amelyek példamutatóak lehetnek. István kiváló diplomata volt, ravasz politikus, nem hiányozott belőle a személyes bátorság sem, emellett jó hadvezér volt, hiszen egyetlen csatáját sem veszítette el. Helyeslem, ha ezt az általános és a középkori oktatásban hangsúlyozzák, mert az ifjúság számára nevelő ereje van. Ugyanakkor teljesen egyértelmű, hogy óriási tévedés a múltra ráakasztani a mai idők politikai szlogenjeit és ambícióit. Istvánból nem lehet a keresztény-nemzeti kurzus ösziáját megteremteni, mint azt például a Horthy-korszakban megkísérelték, s nem lehet forradalmárt sem faragni belőle, mint a Rákosi-érában tették. Hogy ne áruljak zsákamacsát: Istvánban nem volt meg az a csodálatos képesség, hogy le tudta volna képezni a XXI. század elejének politikai törekvéseit. Még egy dolgot hadd említsék: azt szokták mondani, hogy István nagy hazafi volt. Legyünk tisztában azzal, hogy a haza, mint érzelmi töltettel átitatott tudattartalom Európában csak a XIII. században jelent meg. István nem lehetett hazafi, mert „haza” a XI. században nem létezett; ország – azaz körülhatárolt terület – volt. A történelem nem úgy üzen, ahogyan azt a vezércikkekben és az ünnepi szónoklatokban elképzelik. Szent István ha valamivel, akkor legfeljebb személyes képességeivel üzen, de ezt én nem üzenetnek, hanem adottságnak tekintem.

Hancz Gábor

Szent István koponyaereklyéje. (Fotó: Gyenes Kálmán)

Kristó Gyula: A történelem nem úgy üzen, ahogyan azt a vezércikkekben és az ünnepi szónoklatokban elképzelik. (Fotó: Schmidt Andrea)

között nyílt lehetőség. III. Ottó német-római császár és II. Szilveszter pápa néhány éves együttműködési időszaka egyszeri konstelláció volt: akik nem ekkor léptek, vagy nem olyan következetesen, mint István, rosszból jártak. A lengyeleknek a független állam megteremtése, a cseheknek sem ez, sem az önálló érsekség létrehozása nem sikerült. István mindkettőt megvalósította, ami óriási eredmény.

– *Belátta akkoriban valaki, hogy mi a változások téje?*

– Teljesen biztos, hogy nem. Tévedés azt állítani, hogy István minden döntése tudatos és bölcsen megfontolt volt. 1000-ben nem le-

– *Az irányvonal már Géza fejedelem uralkodása alatt megváltozott: a magyar követek 973-ban részt vettek a quedlinburgi birodalmi gyűlésen, az országba térítő szerzetesek érkeztek. Miben hozott újat István politikája?*

– A legújabb kutatások ezt a vélekedést cáfolják. Istvánnal minden újra kezdődött. Géza közeledése a Nyugathoz csupán uralkodásának első néhány esztendejére volt jellemző, csak addig tett engedményeket, amíg meg nem szilárdította hatalmát.

Legutóbb egy forráskiadvány összeállításánál jöttünk rá arra, hogy 975 és 996 között Géza semmit sem tett a kereszténység irányá-